

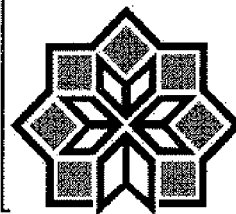
آموزه مهدویت و حقوق محیط زیست

دکتر بهرام اخوان کاظمی

چکیده

موضوع محیط زیست و ضرورت صیانت و حمایت از آن در کلیه ادوار تاریخ بشر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده تا جایی که این امر، انسان‌ها و جامعه انسانی را واداشته است که در چند دهه اخیر، با وضع مقررات و قواعد ویژه‌ای، حقوق خاصی را تحت عنوان حقوق محیط زیست تدوین نمایند، اما با این وجود هنوز هم بشر مدرن نتوانسته تبعات مخرب حیات صنعتی، ماشینی و مصرفی خود را بر محیط زیست کنترل نماید و جهان همواره با روند تخریب و آلودگی روزافزون محیط مزبور روبه‌رو است.

نظر به ضرورت طرح مباحث جدید و گشودن زوایای جدید در حوزه موضع مهدویت، این مقاله تلاش دارد که نوع نگرش به محیط زیست و جایگاه آن را در حیات طیبۀ مهدوی بررسی نموده و این مدعا را اثبات نماید که حقوق محیط مذکور و هم‌چنین حقوق کلیه جانداران و نباتات در عصر ظهور به نحو اکمل رعایت شده و حتی این موجودات و محیط زیست آنها در دوران مهدی علیه السلام به نهایت تحقق استعدادها و قابلیت‌های بالقوه خویش خواهند رسید.

فصل اول: نگرشی به حقوق محیط زیست در جهان امروز

«محیط زیست»^۱ یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های بشر و جهان مدرن در چند دهه گذشته تاکنون بوده است. برهمن مبنای ایجاد و تحول حقوق و تکالیف مربوط به محیط مزبور، چه در حقوق داخلی و چه در حقوق بین‌الملل از مسائل بسیار مهمی است که ذهن بسیاری از صاحب‌نظران، دولت‌مردان، و انبوهی از سازمان‌های جهانی و معاهدات بین‌المللی را به خود معطوف و مشغول نموده است.

البته «محیط زیست» دست‌کم به معنای امروزی آن در بسیاری از زبان‌ها یک اصطلاح نو و تازه است و سابقه کاربرد آن در زبان فرانسه به قرن دوازدهم برمی‌گردد، هر چند که این اصطلاح از آغاز دهه ۱۹۶۰ م کاربرد پیوسته پیدا کرده است.

محیط زیست از گذشته‌های دور نیز مورد احترام تمدن‌ها و فرهنگ‌های پیشین

1. Environment.

بوده و از قداست خاصی برخوردار بوده است؛ مثلاً در بین ایرانیان، پرستش میترا یا خورشید؛ در بین هندیان و مصریان، تقدیس رودخانه‌های گنگ و نیل و در بین بابلیان، پرستش ستارگان رواج داشته و در کتاب‌هایی هم‌چون ریگ ودا (کتاب مقدس هندوان)، تورات و قانون حمورابی در خصوص حفظ منابع طبیعی و خود آلودگی محیط زیست مطالبی وجود دارد. اقوام دیگر چون فنیقی‌ها، لیدی‌ها، هیتی‌ها، اقوام مایا و اینکا نیز به تقدیس پدیده‌های طبیعی پرداخته‌اند که نشانه ظهور ایده‌ی علاقه به طبیعت و حفظ محیط زیست از ادوار گذشته می‌باشد.

با ظهور انقلاب صنعتی در قرن هجدهم، آسیب‌های زیست محیطی؛ به ویژه در جهان صنعتی غرب شکل بسیار ملموس‌تری یافت و پس از آن در قرن بیستم خسارات زیست محیطی با قضایایی هم‌چون «تریل اسمیلتر»^۱ در ۱۹۴۱، «کانال کورفو»^۲ در ۱۹۴۶، اختلاف دریاچه لانو^۳ در ۱۹۵۷، «اختلاف سدگات»^۴ در ۱۹۶۸، «قضیه کاسموس ۹۵۴»^۵ در سال ۱۹۷۸ در فضا، فاجعه کارخانه شیمیایی «بوپال هند»^۶ در سال ۱۹۸۴، فاجعه نیروگاه هسته‌ای چرنوبیل در ۲۶ آوریل ۱۹۸۶ و آلودگی‌های ناشی از حریق عمدی چاه‌های نفت کویت توسط عراق در جنگ دوم خلیج فارس، شکل عینی‌تر و بحرانی‌تری یافت و نشان داد که بشریت برای چیرگی بر این خطرات نیازمند عزمی جهانی و برنامه‌ریزی دقیق و انجام اقدامات قاطع و فراگیر در سطوح محلی، منطقه‌ای و بین‌المللی است؛ زیرا در غیر این صورت حیات بشری دچار نابودی و انهدام روز افزون‌تری خواهد شد.

امروزه تهدیدهای زیست محیطی، دامنه وسیعی را در بر می‌گیرد؛ از جمله: آب وهوا، میزان حرارت و گرم شدن دمای زمین، بالا آمدن سطح دریاها، حفظ گونه‌های مختلف و به ویژه نادر گیاهی و جانوری، فرسایش لایه ازن، آثار فعالیت‌های صنعتی ناشی از اعمال انسان، تخریب جنگل‌ها، آلودگی آب‌ها، باران‌های اسیدی، آلودگی‌های

1. Trial smelter.
2. Corfu channel case.
3. Lake lanoux Arbitration.
4. Gut dam Arbiration.
5. Soviet satellite cosmos 945 case.

۶. در سال ۱۹۸۴، نشت گاز متیل ایزو سایانیت از یک کارخانه تابعه یونیون در بوپال هند، موجب مرگ دوهزار نفر و آسیب دیدن دویست هزار نفر گردید.

صوتی، نظامی، و هسته‌ای و مانند آن.

از سویی برخی از این ضایعات زیست محیطی، خود نیز منشأ ضایعات گسترده تری شده‌اند؛ مثلاً کارشناسان معتقدند که قطع درختان جنگلی به صورت انبوه و انتشار ممتد ضایعات صنعتی در فضا باعث تغییرات بسیار منفی در وضعیت آب و هوای جهانی و بالا آمدن سطح آب دریاها، و به تبع آن، زیر آب رفتن دشت‌های ساحلی و گسترش امواج گرمازا گردیده است؛ هم‌چنان که سوخت‌های فسیلی و استفاده نامتناسب و گسترده از آنها باعث افزایش دی‌اکسید کربن زمین و ایجاد پدیده گازه‌های گلخانه‌ای شده است. وجود گازهای سمی منتشره از فعالیت‌های صنعتی انسانی منجر به اسیدی شدن باران‌ها گشته و آب‌های مصرفی و فضای حیاتی موجودات دریایی را مسموم نموده و سلامت انسان‌ها را به خطر می‌اندازند.

امروزه این اعتقاد وجود دارد که اگر چه موضوعات محیط زیستی از جهت روابط بین‌الملل، پدیده‌های جدیدی نیست اما با توجه به وخامت اوضاع آن، رهبران جهان به طور فزاینده‌ای مسائل محیط زیستی را از موضوعات حاشیه‌ای و جانبی، به دستور کار اصلی سیاسی‌شان منتقل کرده‌اند.^۱

هم‌چنان که همین رویه نیز در مورد عمل‌کرد سازمان‌های بین‌المللی و جهانی در نحوه برخورد پیش‌گیرانه از آلودگی محیط زیست مشاهده می‌شود و تصویب و عقد ده‌ها معاهده و کنوانسیون زیست محیطی بیان‌کننده چنین اهمیت روز افزونی است. باید خاطر نشان نمود که اصطلاح «محیط زیست» را می‌توان به یک منطقه یا تمام سیاره و حتی به فضای خارجی‌ای که آن را احاطه کرده اطلاق کرد. یونسکو برای محیط زیست، از اصطلاح «بیوسفر»^۲ یا لایه حیاتی نام برده که از تعاریف موسع در این باره بوده و عبارت است از: محیط زندگی بشر یا آن بخش از جهان که بنا به دانش کنونی بشر، همه حیات در آن استمرار دارد. در حقیقت بیوسفر یا لایه حیاتی، همان لایه و قشرنازکی است که این کره خاکی را در میان گرفته و شامل زمین و هزار متر بالا و عمق زمین و اقیانوس‌هاست.

هم‌چنین محیط زیست؛ شامل آب، هوا، خاک و عوامل درونی و بیرونی مربوط به

۱. نک: سید فضل‌الله موسوی، حقوق بین‌الملل محیط زیست و تحقیقی از دانشگاه ماروارد (ترجمه)، تهران،

نشر میزان، ۱۳۸۰، ص ۳۱.

حیات هر موجود زنده می‌باشد که در حقیقت حیات انسانی، جانوری، گیاهی و رشد آنها متأثر از این محیط است، هم‌چنین از نظر برخی از کنوانسیون‌های محیط زیستی، محیط مذکور شامل بخش‌های زیر می‌شود:

(الف) منابع طبیعی اعم از تجدیدپذیر و غیر قابل تجدید؛ مانند هوا، آب، خاک و کلیه جانوران و گیاهان و تأثیر متقابل این عوامل بر یک‌دیگر؛

(ب) امول و دارای‌هایی که جزو میراث فرهنگی می‌باشند؛

(ج) مناظر و چشم اندازهای ویژه.

از این‌رو، محیط زیست ساخت دست بشر؛ شامل بناها، آثار تاریخی، ساختمان‌های گوناگون و یا مناظر و چشم اندازهای ویژه به عنوان بخشی از محیط زیست، باید در برابر خرابی حراست شوند؛ همان‌طور که منابع طبیعی کره زمین از جمله هوا، آب، زمین، گیاهان، حیوانات و به ویژه نمونه‌های معرف اکوسیستم‌های طبیعی باید به نفع نسل‌های حاضر و آینده، برحسب نیاز با برنامه ریزی و مدیریت دقیق حفاظت شوند و با منطقی کردن مدیریت تولید و مدیریت منابع، تعارض موجود میان توسعه و محیط زیست حل گردد، اما متأسفانه به وضوح مشخص است که انسان عصر فراصنعتی و دوره «بیوتکنوالکترونیک» امروز، نتوانسته است بر معضل نابودی و تخریب محیط زیست توسط خویش فائق آید و هر روز با نابودی بیشتر جنگل‌ها، افزایش بیابان‌ها، آلودگی هوا، آب و خاک، محیط زیست و انقراض گونه‌هایی از حیات جانوری و گیاهی بیش از پیش مواجه است و این فرایند در مداری بسته و قهقراپی، دائم در حال تکرار است و باز هم متأسفانه سرعت تخریب محیط مزبور از سرعت ترمیم آن روز افزون‌تر است.

فصل دوم: حقوق محیط زیست در سیره نبوی و معصومان علیهم‌السلام

در بحث از آموزه مهدویت، همواره نظر کردن به سیره عموم معصومین - از خاتم انبیا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تا امام یازدهم علیه‌السلام - راه‌گشا و ضروری است، زیرا حاکمیت و امامت حضرت مهدی علیه‌السلام نقطه پایانی و تکمیل رسالت نبوی و امامت سایر معصومین علیهم‌السلام خواهد بود و بدیهی است که این سیره، شارح و مبین آموزه مهدویت است؛ همان‌طور که این آموزه نیز مکمل و مبین سیره مزبور می‌باشد. بدین لحاظ در این جا به گونه‌ای بسیار

اجمالی به جایگاه حقوق موجودات اعم از جانوری و گیاهی و محیط زیست آنها به عنوان مدخلی مقدماتی در تبیین بحث مذکور در آموزه مهدویت پرداخته می‌شود. ابتدا باید گفت که پیامبر مکرم اسلام ﷺ به این موضوع بسیار اهمیت می‌داده‌اند؛ مثلاً در *نهج الفصاحه*، احادیث فراوانی از ایشان در مورد اهمیت درخت و درخت‌کاری و عمران و آبادانی محیط زیست نقل شده است؛ از جمله فرموده‌اند:

الف) «چه نیکو مالی است نخل که در گل محکم است»؛

ب) «اگر رستاخیز بر پاشد و نهالی در دست یکی از شما بود، اگر می‌تواند آن‌را بکارد باید بکارد»؛

ج) «هرکه درختی بنشاند، خدا به اندازه میوه‌ای که از آن درخت برون می‌شود پاداش برای وی ثبت می‌کند»؛

د) «هرکه درختی بکارد هر بار که انسانی یا یکی از مخلوقات خدا (به اندازه میوه‌ای که از آن درخت برون می‌شود) از آن بخورد برای او صدقه محسوب می‌شود».^۱

پیامبر ﷺ در حدیث فاخر دیگری، کاشت درخت، جاری کردن نهر و حفرچاه را به عنوان سه مورد از صدقات جاریه، هم‌پای اثر «فرزند صالح» و «ساخت مسجد» به شمار آورده که پاداش آن نیز برای فاعل آن تا ابد، دوام می‌یابد. به فرموده ایشان:

هفت چیز است که پاداش آن برای بنده در قبر او و پس از مرگش دوام دارد: کسی که علمی تعلیم دهد، یا نهری به جریان آورد، یا چاهی حفر کند، یا نخلی بکارد، یا مسجدی بسازد، یا مصحفی به ارث گذارد، یا فرزندی بر جا نهد که پس از مرگش برای او آمرزش خواهد.^۲

توصیه‌های پیامبرگرامی ﷺ در مورد حفظ حقوق حیوانات و برخورد ملاطفت آمیز با آنها فراوان است و ایشان علاوه بر نهی شدید از اذیت و کشتن به نابه جای حیوانات، بر رسیدگی کامل به آنها تأکید می‌ورزند؛ از جمله فرموده‌اند:

- هر حیوان، پرنده یا غیر آن به ناحق کشته شود روز قیامت با قاتل خویش منخاصمه کند؛

۱. برای مشاهده احادیث نک: مرتضی فرید تنکابی، *نهج الفصاحه*، کلمات قصار حضرت رسول اکرم ﷺ، تهران، دفتر

نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷، ص ۲۶۸ - ۲۶۷.

۲. نک: همان، ص ۲۶۸.

- هر که گنجشکی را بیهوده بکشد روز قیامت بیاید و نزد عرش فریاد زند و گوید: پروردگارا از این پیرس برای چه مرا بی فایده کشت؛

- هر که گنجشکی را به ناحق بکشد خدا روز قیامت از وی بازخواست کند؛

- زنی به جهنم رفت برای آن که گریه‌ای را بسته بود و چیزی بدو نخوراند و نگذاشت از چیزهای زمین بخورد تا بمرد.^۱

در روایات نبوی بر ساخت و ساز و عمران محیط زیست تأکید فراوانی شده؛ هم‌چنان که ایشان افراد را از سکنی‌گزینی در خانه‌های ویران بر حذر داشته و عدم اجابت دعای چنین کسی را همانند فردی دانسته که در حفظ حیوان تحت مالکیت خویش اهمال می‌ورزد و فرموده‌اند:

سه کس اند که خدا دعایشان را نمی‌پذیرد؛ مردی که در خانه ویران جای گیرد و مردی که کنار راه اقامت‌گزیند و مردی که حیوان خود را رها کند و سپس دعا کند که خدا آن را نگه دارد.^۲

پیامبر در احادیث فراوان دیگری، خرج کردن برای اسب را هم چون نفقه ضروری دانسته و ضمن همانند دانستن آن با صدقه، امساک نمودن در این باره را نهی کرده و صاحبان این حیوان را به نوازش پیشانی، جهت افزایش برکت اسب توصیه فرموده‌اند.^۳ بدیهی است با توجه به کاربرد گسترده حیواناتی؛ مانند اسب در امور نظامی و حمل و نقل، تأکید حضرت بر اسب به صورت نمادین بوده و در واقع ناظر بر حفظ حقوق سایر حیوانات نیز می‌باشد؛ هم‌چنان که پیامبر ﷺ مردم را به تکریم گاو به عنوان مهتر چهارپایان توصیه می‌نمایند.^۴ هم‌چنین از امام صادق علیه السلام نقل شده است که پیامبر اکرم ﷺ مردم را از شلاق زدن؛ به خصوص به صورت چهارپایان و کشتن زنبور عسل نهی می‌کردند.^۵ در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام به علت نهی از شلاق زدن به چهره حیوانات این گونه اشاره شده که حیوانات با صورت خود خداوند را تسبیح می‌نمایند.^۶ نیز امام حسین علیه السلام در این باره فرموده‌اند: «برای هر

۱. همان.

۲. نک: همان، ص ۳۵، (باب الفرس - الخیل).

۳. «اکرموا البقر فانه سيد البهائم» (محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، چاپ تهران ج ۱۳، ص ۲۰۸، روایت ۳، باب ۷).

۴. «قال نهي رسول الله عن ضرب وجوه البهائم و نهي عن قتل النحل و نهي عن الوسم في وجوه البهائم» (بحار الانوار، ج ۶، ص ۲۱۵، روایت ۲۸، باب ۸).

۵. نک: همان، ج ۶، ص ۲۸۸، روایت ۲۵، باب ۹.

۶. نک: همان، ص ۲۱۵، روایت ۲۸، باب ۸.

چیزی حرمتی نهاده‌اند و حرمت چهارپایان در چهره آنها نهفته است.^۱ در روایات اسلامی انسان‌های فاقد عقل، در ردیف چهارپایان به شمار آمده‌اند^۲ و یا حتی انسانی که شهوتش را بر عقلش حاکم می‌کند از چهارپایان بدتر به حساب آمده است.^۳ بدین ترتیب حیوانات به دلیل فقدان عقل در مرتبه پایین‌تر از انسان‌ها قرار داده شده‌اند، ولی این مسئله دلیلی بر تجویز عدم مراعات حقوق آنها نیست چنان که در برخی روایات، موجودات جانوری چهار دسته به شمار آمده‌اند: اول انسان‌ها که کامل‌ترین موجودات هستند، سپس چهارپایانند که مهتری آنها بر عهده گاو است و سومین دسته پرندگان هستند که مهتر آنها کرکس است و چهارمین ملک و صنف متعلق به حیوانات وحشی، با مهتری شیر است. در این روایت، امام علی علیه السلام تصریح فرموده‌اند که گاو، عقاب و شیر برای صنوف زیر مجموعه خویش، از خداوند با تضرع درخواست رزق و شفاعت می‌نمایند و بدین ترتیب بیان شده که همه حیوانات اهل تسبیح خداوند بوده و عبادت پروردگار را به سبک و سیاق خویش انجام می‌دهند. با توجه به این نوع نگرش دین اسلام به حیوانات و حتی گیاهان، علت توصیه به رفتار محبت آمیز و محترمانه و مودت توسط این دین حنیف بیشتر مشخص می‌شود.

سیره امام علی علیه السلام نیز مشحون حمایت از حقوق محیط زیست و رعایت حقوق حیوانات است. فراز دوم نامه ۲۵ حضرت که در واقع دستورالعملی جهت جمع آوری مالیات است، یکی از بهترین منشورهای اسلامی در زمینه رعایت حقوق حیوانات است. این بخش از نامه که در واقع در سال ۳۶ هجری به عثمان و کارگزاران، نگارش یافته نحوه جمع آوری مالیات‌هایی که از حیوانات جمع آوری می‌گردد یادآوری نموده و نوع برخورد و نگره‌داری این حیوانات را تا تحویل به بیت‌المال مسلمین چنین شرح می‌دهد و عمل به این دستورالعمل را مایه هدایت و بزرگی پاداش الهی به شمار می‌آورد:

در رساندن حیوانات، آن را به دست چوپانی که خیرخواه و مهربان، امین و حافظ، که نه سخت‌گیر باشد و نه ستم‌کار، نه تند براند و نه حیوانات را خسته

۱. «فاما من عدم العقل فانه يلحق بمنزلة البهائم» (همان، ج ۶۱، ص ۳۲۳، روایت ۳۰، باب ۴۷).

۲. «من غلب شهوته عقله فهو شرمن البهائم» (همان، ج ۶۰، ص ۲۹۹، روایت ۵، باب ۳۹).

۳. نک: همان، ج ۵۸، ص ۱۱، روایت ۸، باب ۴.

کند، بسیار. سپس آنچه از بیت‌المال جمع آوری شد برای ما بفرست، تا در نیازهایی که خدا اجازه فرموده مصرف کنیم. هرگاه حیوانات را به دست فردی امین سپردی، به او سفارش کن تا بین شتر و نوزادش جدایی نیفکند و شیر آن را ندوشد تا به بچه‌اش زیان وارد نشود. در سوار شدن بر شتران عدالت را رعایت کند، و مراعات حال شتر خسته یا زخمی را که سواری دادن برای او سخت است بنماید. آنها را در سر راه به درون آب ببرد، و از جاده‌هایی که دو طرف آن علف‌زار است به جاده بی‌علف نکشاند، و هرچند گاه شتران را مهلت دهد تا استراحت کنند، و هرگاه به آب و علف‌زار رسید، فرصت دهد تا علف بخورند و آب بنوشند تا آن‌گاه که به اذن خدا برما وارد شوند، فربه و سرحال، نه خسته و کوفته باشند تا آنها را بر اساس رهنمود قرآن و سنت پیامبر ﷺ تقسیم نماییم. عمل به دستورهای یاد شده مایه بزرگی پاداش و نیز هدایت تو خواهد بود.^۱

فصل سوم: حقوق زیست محیطی در عصر مهدوی

با تأملی کوتاه در روایات مختص به عصر ظهور، به خوبی فهمیده می‌شود که فضای زیستی و موجودات ساکن در این قلمرو، در نهایت کمال از مواهب حکومت حضرت مهدی ﷺ برخوردار گشته و طعم آسایش، آرامش و حیات طیبه مبتنی بر عدالت را خواهند چشید. در این جا به قرائنی اجمالی از روایات وارده در این مورد، با ذکر شاخصه‌های لازم مبادرت می‌شود؛ به عبارت دیگر، موارد زیر برخی از ویژگی‌های محیط‌زیست عصر ظهور و رعایت کامل حقوق مزبور در آن دوره خواهد بود و یادآوری آنها از باب حصر نبوده و تنها اشاره اجمالی است:

۱. تطهیر و نورانیت زمین

زمین در عصر مهدوی با لطف الهی از هرگونه جور و ظلمی تطهیر می‌شود و با نور الهی منور و تابان می‌گردد. کلمات جور و ظلم با کلماتی مانند طغیان، میل، انحراف دارای مترادف معنایی هستند، بدیهی است که هرگونه تلوث و آلودگی، زیر مجموعه معانی جور و ظلم قرار می‌گیرد؛ زیرا هرگونه آلودگی به معنای انحراف از طبیعت مخلوق الهی و به معنای تعدی از حق و حرکت به سوی باطل است؛ هم‌چنان که ظلم به هرگونه تجاوز از حق، اعم از کم و زیاد اطلاق می‌شود. هم‌چنین ظلم در

۱. نهج البلاغه (ترجمه و شرح محمد دشتی)، نامه ۲۵، قسم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین علیه السلام، انتشارات حضور، ۱۳۸۱، بند ۲، ص ۳۶۸-۳۶۷.

لغت به معنای تاریکی و شکافی است که در زمین به وجود می‌آید و به معنای «تجاوز از حد و قرار دادن چیزی در جای نامناسب»^۱ نیز آمده است. ابن فارس در معجم خود اذعان می‌دارد: ظلم به دو معنا گفته می‌شود: نخست به مفهوم مخالف نور و روشنائی؛ و دوم قرار دادن چیزی در جایگاهی که شایسته آن نیست.^۲

واضح است که حکومت ظلم‌ستیز و عدالت‌محور مهدوی بر طبق این تعاریف، حکومتی بر مبنای تطهیر محیط زیست از هرگونه آلودگی و انحراف بوده و این محیط را به وضعیتی آرمانی برگشت خواهد داد و از طهارت و حیات طیبه آن حفاظت خواهد کرد.

امام رضا علیه السلام در تأیید مراتب فوق می‌فرمایند:

يظهر الله به الارض من كل جور ويقدسها من كل ظلم... فاذا خرج، اشرفت
الارض بنور ربها و وضع ميزان العدل بين الناس فلا يظلم احدا احدا
وهوالذي تطوى له الارض؛^۳

خداوند به واسطه او، زمین را از هر گونه جور و ظلم تطهیر و منزه می‌نماید. پس هنگامی که وی (حضرت مهدی) خروج کند زمین با نور پروردگار، نورانی گشته و ترازوی عدالت در میان مردم حکم‌فرما می‌گردد. پس از آن، دیگر احدی به احد دیگر ظلم نمی‌کند و او کسی است که زمین برایش در نور دیده می‌شود.

۲. رضایت و سرور موجودات و محیط زیست

روایات بی‌شماری در تبیین عصر مهدوی، حاکی از نهایت رضایت تمامی ساکنان و موجودات در زمین و آسمان از حکومت مهدی موعود است. پر واضح است که این رضایت و سرور همگانی نمی‌تواند بدون تأمین حقوق محیط زیست و کلیه ساکنان آن باشد. در روایات متعددی به خصوص از پیامبر صلی الله علیه و آله این معنا چنین ذکر شده است:

... يملأ الارض عدلا كما ملئت جوراً يرضى في خلافة اهل الارض و اهل
السماء و الطير في الجو؛^۴

۱. نک، ابن منظور، *لسان العرب*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۹۸۸ م، ج ۱۲، ص ۳۷۳.

۲. نک، راغب اصفهانی، *معجم مفردات الفاظ القرآن*، تحقیق: ندیم مرعشلی، بیروت، دارالفکر، ۱۹۷۲، ص ۳۲۶.

۳. نک، ابن فارس، *معجم مقایس اللغة*، ج ۳، ص ۴۶۸.

۴. *بحار الانوار*، ج ۵۲، ص ۳۲۱، روایت ۲۹، باب ۲۷.

زمین از عدل پر می‌شود همان‌طور که قبلاً از جور پر شده بود. در خلافت او اهل زمین و اهل آسمان و پرنده در هوا، راضی و خوش‌حال از این حکومت هستند.

امام علی علیه السلام نیز فرموده‌اند:

از قیام وی اهل آسمان و ساکنان زمین فرحناک می‌شوند. او زمین را پر از عدل کند؛ چنان‌که پر از ظلم و ستم باشد.^۱

۳. امنیت، صلح و دوستی در سپهر انسانی، حیوانی و گیاهی

محصول عدالت‌گستری و ظلم‌ستیزی حکومت مهدوی و رعایت حقوق محیط زیست و ساکنان آن، چیزی غیر از امنیت و برقراری صلح و دوستی در فراخنای هستی نمی‌تواند باشد و همان‌طور که برحسب روایات، کینه‌ها و اختلاف‌ها از جامعه بشری رخت بر می‌بندد از عالم حیوانی و جانوری نیز این کینه‌ها و عوامل نزاع، ناپدید خواهد شد و حتی حیواناتی که به کینه جویی و تقابل با هم شهره بوده‌اند، در کمال مسالمت و آرامش به زندگی مودت‌آمیز در کنار هم خواهند پرداخت؛ هم‌چنان که در حدیث معروفی که نشانه وضع امنیت بی‌سابقه در عصر ظهور است و حاکی از مسافرت زنی به همراه زینت آلات خود از عراق به شام در کمال آرامش و بدون مزاحمت عامل انسانی و حیوانات وحشی است، چنین ذکر شده: حیوانات وحشی و چهارپایان در این عصر، در کمال صلح و مسالمت با یک‌دیگر به سر می‌برند،^۲ به همین دلیل نیز حیوانات وحشی دیگر خوف‌برانگیز نبوده، به سایر حیوانات و این زن حمله نمی‌کنند. در روایتی دیگر ذکر شده: «حیوانات وحشی امنیت می‌یابند تا حدی که همانند چهارپایان اهلی در راه‌های زمین به گردش در آمده و به چرا مشغول می‌شوند».^۳

در روایتی دیگر از معصوم علیه السلام این وضعیت بدین صورت تشریح شده است:

اسمه اسم النبی یا امر بالعدل و یفعله و ینهی عن المنکر و یجتنبی الله به الظلم
و یجلو به الشک و العمی یرعی الذئب فی ایامه مع الغنم و یرضی عنه ساکن
السما و الطیر فی الجو و الحتیان فی البحار...^۴

۱. نک: همان، ج ۵۱، ص ۷۸، روایت ۳۷ و ج ۳۶، ص ۲۱۹، روایت ۱۹-باب ۴۰. و ج ۵۱، ص ۸۰، روایت ۳۷، باب ۱ ج ۵۱، ص ۹۵، روایت ۳۸، باب ۱.

۲. «اصطلاح السباع و البهائم» (نک: بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۱۰۴، روایت ۱ باب ۷).

۳. ... و تأمن الوحوش حتی ترتعی فی طرق الارض کانعام مهم» (همان، ج ۵۳، ص ۸۶، روایت ۸۶، باب ۲۹).

۴. همان، ج ۳۶، ص ۲۱۹، روایت ۱۹، باب ۴۰.

نام او نام پیامبر ﷺ است. به عدالت امر نموده و خود بدان عمل می‌کند و از منکر نهی نماید و خداوند توسط وی از ظلم جلوگیری کرده و شک و عدم بصیرت‌ها را می‌زداید. گرگ و گوسفند در ایام او با هم به چرا می‌پردازند و ساکنان آسمان و پرنده در هوا و مارهای دریا از او راضی و خشنود هستند.

هم‌چنین در کنزالفوائد از ابن عباس و ویژگی‌های عصر ظهور ذکر شده که یکی از آنها این است: «گرگ، میش، گاو، شیر، انسان و مار از جان خود ایمن باشند».^۱ نیز امام صادق علیه السلام با تشریح برکت‌دهی آسمان و زمین در این دوره می‌فرماید: «همه وحوش و درندگان در امنیت کامل خواهند بود».^۲ بنابراین، همان‌گونه که پیامبر ﷺ فرموده‌اند، در حکومت جهانی حضرت مهدی «مردم در رفاه و چهارپایان در آسایش می‌باشند».^۳ در روایت دیگری از پیامبر ﷺ که گویای اوج حفظ حقوق محیط زیست در آن عصر طیبه می‌باشد آمده است:

... نامش نام من است، در موقع ظهور او پرندگان را در آشیانه‌هاشان و ماهیان در دریاها (با کمال آزادی و دور از هرگونه ترس و مزاحمت دشمن) تولید نسل می‌کنند و نهرها کشیده می‌شود و چشمه‌ها می‌جوشد و زمین دو برابر محصول خود را می‌رویند.....^۴

۴. فعلیت یابی کلیه قابلیت‌های محیط زیست در عالی‌ترین حد

با توجه به این‌که در اصیل‌ترین منابع دینی، عدالت به معنای قرار گرفتن هر چیز در جای خویش، و ایفای اهلیت‌ها و رعایت و استیفای کلیه حقوق‌ها آمده است، بنابراین در حکومت مهدوی هر موجودی اعم از انسان، حیوان و نبات می‌بایستی به عالی‌ترین جایگاه و تحقق کلیه استعدادها و قابلیت‌های خود برسد و چنین است که در عصر مهدوی، افزون بر جامعه بشری، محیط زیست ارضی و سماوی و کلیه موجودات ساکن در آنها به عالی‌ترین و نهایی‌ترین حد تحقق قابلیت‌های خود دست می‌یابند و به عبارت روشن‌تر، آنها نیز عدالت پیشگی را سرلوحه خود قرار می‌دهند؛ به همین دلیل آسمان و زمین ثروت‌های مکنون خود را بیرون می‌ریزند و هرگونه آلودگی و تلوث را با یاری خدای منان و مواهب حکومت مهدوی از خود دور

۱. نک، مهدی موعود، پیشین، ص ۲۵۷.

۲. همان، ص ۳۷۴.

۳. همان، ص ۲۹۴.

۴. همان، ص ۱۰۹۵.

می سازند و پوشش گیاهی، تمام عالم را فرا می گیرد؛ هم چنان که در روایت مربوط به مسافرت سرشار از امنیت زنی که راه عراق و شام را می پیماید، آمده است که وی «در مسیر خویش گام نمی گذارد مگر بر نبات و گیاهان»^۱ و این نشانه ای از پوشش گسترده گیاهی در سراسر جهان است که شام و عراق به عنوان مناطقی تقریباً کم آب و علف و نیمه خشک، در عصر ظهور پوشیده از گیاه می شوند. برخی از روایات بیان کننده تحقق کلیه استعداد های بالقوه محیط زیست در دوران ظهور بدین شرح است، معصوم علیه السلام می فرماید:

فيحظب الناس فستبشر الارض بالعدل وتعطي السماء قطرها و الشجر ثمرها و الارض نباتها و تتزين لاهلها... و تخرج لهم الارض كنوزها...^۲

پس [حضرت مهدی] مردم را مورد خطاب قرار داده و سپس زمین را به عدالت، بشارت می دهد. در این هنگام آسمان باران خود عطا نموده و درختان میوه های خود را فرو می فرستند. زمین کلیه رستنی های خویش را عرضه نموده و خود را برای اهل عالم با این گیاهان زینت می بخشد...؛ هم چنان که زمین برای مردم، گنج های خود را خارج می سازد.

يظهر الله له كنوز الارض و معادنها و ينصره بالرعب...^۳

خداوند گنج ها و معادن زمین را برای او آشکار ساخته و وی را با رعب خویش یاری می دهد.

ذکر دو روایت از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در این مورد نیز به تنویر مطلب کمک

بیشتری می کند:

... يخرج رجل من اهل بيتي ويعمل بسنتي و نزل الله له البركة من السماء و تخرج الارض بركتها... يتنعم امتي في زمانه نعيماً لم يتمتعوا مثله قط البر والفاجر يرسل السماء عليهم مدرارا و لاتدخر الارض شيئاً من نباتها...^۴

مردی از اهل بیت من خروج نموده و به سنت من عمل می کند و خداوند برای وی برکت های خویش را از آسمان فرستد و زمین نیز برکات خود را خارج می سازد... امت من در زمان وی از نعماتی متنعم می شود که قبلاً از آنها بهره مند نشده بود و نیکوکار و فاجر، جزو بهره مندان این نعمت ها هستند. آسمان بر آنها باران هایش

۱. «ولا تضع قدمها الا على النبات» نک: بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۱۰۴، روایت ۱، باب ۷.

۲. همان، ج ۵۳، ص ۸۶، روایت ۸۶، باب ۲۹.

۳. همان، ج ۵۲، ص ۳۲۲، روایت ۳۱، باب ۲۷.

۴. همان، ج ۵۱، ص ۸۰، روایت ۳۷، باب ۱.

۵. همان، ص ۷۸، روایت ۳۷.

را نازل نموده و زمین چیزی از رویدنی‌هایش باقی نمی‌ماند مگر این که آنها را برویاند و تأخیری در این مورد روا نمی‌دارد.

۵. عمران و آبادانی و توسعه موزون محیط زیست

مطالب پیشین به خوبی گویای اوج عمران و آبادانی محیط زیست در عصر ظهور است. با جود این در پاره‌ای از روایات به گونه‌ای دقیق‌تر و مصداقی‌تر به این آبادانی اشاره شده و حتی آمده است که تمام ویرانه‌های زمین آباد می‌گردد. به فرموده امام باقر علیه السلام:

... خداوند دین خود را به وسیله او بر تمام مکتب‌های جهان پیروز می‌گرداند، هر چند مشرکان ناخشنود و مخالف باشند، ویرانی‌های زمین آباد می‌گردد...^۱
هم چنین در تفسیر آیه مدهامتان از امام صادق علیه السلام منقول است که در عصر ظهور؛ «بین مکه و مدینه از درختان نخل متصل می‌گردد»^۲، نیز امام صادق علیه السلام در بخشی از کلام خود پیرامون این عصر، می‌فرمایند: امام علیه السلام «مسجدی در بیرون کوفه می‌سازد که هزار درب داشته باشد، و خانه‌های کوفه به نهر کربلا و «حیره» متصل می‌شود، به طوری که مردی در روز جمعه سوار استر تندرو می‌شود تا خود را به نماز برساند ولی به نماز نمی‌رسد»^۳.

شیخ طوسی با ذکر روایتی در کتاب *تهذیب می‌نویسد*. امیرالمؤمنین علیه السلام به «حیره» تشریف برد و فرمود:

روزی برسد که کوفه به حیره وصل شود و چنان مرغوبیت پیدا می‌کند که یک ذرع زمین آن به چند اشرفی فروخته می‌شود و مسجدی در حیره بنا می‌شود که دارای پانصد درب باشد! و نماینده قائم در آن نماز می‌گذارد؛ زیرا مسجد کوفه برای آنها تنگ خواهد بود، دوازده پیش نماز عادل در آنجا نماز می‌گذارد.^۴

این روایات حاکی از عمران، آبادانی و توسعه موزون محیط زیست انسانی، حیوانی و نباتی در کل عالم است که این نیز ماحصل حمایت کامل از حقوق زیست محیطی در آن دوران درخشان است. نتیجه چنین وضعیتی آن است که حتی کره زمین نسبت به وضعیت بهینه خویش و از این که در زیر قدم‌های یاران مهدی علیه السلام قرار

۱. علی کورانی، عصر ظهور، ترجمه عباس جلالی، تهران، انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۹، ص ۳۵۷.

۲. همان، ص ۳۶۵ (به نقل از *بحار الانوار*، ج ۵۶، ص ۴۹).

۳. مجلسی، مهدی موعود، پیشین، ص ۱۱۱۶.

۴. همان، ص ۱۱۳۵-۱۱۳۴.

می‌گیرد به خود بالیده و احساس غرور و افتخار می‌نماید. از امام باقر علیه السلام در این مورد چنین نقل شده:

گویا من یاران قائم را می‌بینم که بر شرق و غرب جهان احاطه پیدا کرده‌اند و همه چیز تحت فرمان آنهاست؛ حتی درندگان زمین و پرندگان شکاری آسمان در پی رضایت آنها خواهند بود و همه چیز حتی این نقطه زمین بر نقطه دیگر آن اظهار فخر و غرور می‌کند و می‌گوید: امروز مردی از یاران قائم بر من قدم نهاد و عبور کرد!

۶. مقابله با آلاینده‌ها و رعایت حریم‌های خصوصی و عمومی در حیات مدنی

این موارد نه تنها به عنوان مصادیق دقیقی از حفظ حقوق محیط زیست صورت می‌گیرد، بلکه حتی اگر آلایندگی محیط زیست منحصر به اشراف بر یک منزل یا ریزش آب از ناودان‌های منازل به محیط عمومی باشد و یا این که مسجد مشرف به خانه‌های مردم گردد و یا حتی بخشی از یک بنا در راه‌های عمومی ساخته شده باشد، با برخورد حکومت مواجه شده و این مورد ولو با تخریب مسجد، برطرف می‌گردد. در این مورد در کتاب *ارشاد*، ابوبصیر در حدیثی طولانی از امام صادق علیه السلام روایت نموده که می‌فرماید:

هنگامی که قائم ما قیام کند، چهار مسجد را در کوفه منهدم می‌کند و هیچ مسجد مشرفی را نمی‌گذارد جز این که کنگره و اشراف آن را خراب می‌کند و به حال ساده و بدون اشراف می‌گذارد. شاهراه‌ها را توسعه می‌دهد، هر گوشه‌ای از خانه‌ها را که واقع در راه عمومی است اصلاح می‌کند، و ناودان‌ها را که مشرف به راه مردم است بر می‌دارد. هر بدعتی را برطرف می‌سازد و هر سستی را باقی می‌گذارد....^۲

۷. استفاده از راهکارها و فن‌آوری‌های جدید در محیط زیست

نکته قابل ذکر در این جا آن است که در عصر ظهور رشد و ترقی علوم و فنون به اوج خود رسیده و دانش بنا به روایات از دو حرف به بیست و هفت حرف خواهد رسید؛^۳ ضمن این که با شکوفایی و کمال عقلانیت بشری و افزایش فهم و درک

۱. کورانی، عصر ظهور، ص ۳۸ (به نقل از بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۲۷).

۲. مجلسی، مهدی موعود، پیشین، ص ۱۱۲۱.

۳. بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶، ج ۷.

جامعه انسانی به عنوان یکی از مواهب خداداد عصر ظهور^۱ مواجه هستیم. پر واضح است در چنین وضعیت بالنده و سرشار از فن آوری‌های نوین، هزاران ابزار جدید علمی برای مقابله با آلاینده‌های صنعتی در دسترس بشر قرار خواهد گرفت و جهان از وجود تمامی آنها رهایی خواهد یافت. هم‌چنین در آن عصر، با تعالی جامعه و افراد انسانی، بشر به عنوان اصلی‌ترین آلاینده محیط زیست، از ارتکاب این گونه اعمال عاقلانه و بر مبنای اعتقاد عملی به دیانت خویش، پرهیز خواهد کرد.

۸. گسترش حفظ محیط زیست به فضاهای ماورای زمینی

برخی از خبرگان مباحث مهدویت معاصر بر این باورند که طبق روایات متعدد، کرات زیادی در آسمانها وجود دارد که آباد و دارای جوامعی از مخلوقات اند که غیر از نوع انسان، فرشته و جن هستند. علامه مجلسی مجموعه‌ای از این روایات را در *بحار الانوار* گرد آورده است؛ به اعتقاد استاد علی کورانی، و عده‌ای دیگر، شماری از آیات قرآن نیز بر این معنا دلالت دارد از آجمله آیه شریفه:

«ای جنیان ای انسان‌ها! اگر می‌توانید به اعماق آسمان‌ها و زمین راه پیدا کنید، پس اقدام کنید ولی موفق به این نفوذ و سفر نمی‌شوید مگر به تسلط و فرمان‌روایی»^۲.

کورانی در ادامه این آیه می‌نویسد: «یعنی به زودی زندگی روی زمین در زمان حضرت مهدی علیه السلام وارد مرحله جدیدی می‌شود که به طور کلی با گذشته‌ها تفاوت دارد»^۳. البته منظور ایشان آن است که بشر در عصر ظهور با فتح سایر کرات مسکون و معمور توسط حضرت مهدی علیه السلام و حکومت وی مواجه خواهد گشت.

آن چه از این مبحث به دست می‌آید این است که در آن عصر نورانی، هم محیط زیست و هم صیانت و حفاظت از آن، ابعاد بسیار گسترده تری نسبت به جهان فعلی یافته و قلمرو آن به همه کرات تحت سیطره حکومت حضرت کشانیده خواهد شد.

۹. تعالی معنوی محیط زیست و همراهی آن با حیات طیبه مهدوی

بیان شد که حتی حیوانات وحشی در دولت مهدوی، تعالی پیشه کرده و با

۱. ر. ک: علی سعادت پرور، *ظهور نور*، ترجمه محمد جواد وزیری فرد، تهران، احیاء کتاب، ۱۳۸۰، ص ۳۰۲ (به نقل

از اثبات الهداة، ج ۳، ص ۴۹۵، ح ۲۵۳).

۲. سوره الرحمن، آیات ۲۴-۲۳.

۳. نک: کورانی، *عصر ظهور*، ص ۳۷۰.

کنار گذاشتن توحش، رام گشته و تکامل می‌یابند و درندگی را کاملاً کنار می‌گذارند، جالب این که در برخی روایات، حیوانات عادی هم، کار ویژه‌های مخرب خود را کنار می‌نهند تا جایی که حیوانی مانند موش، به تعبیر ابن عباس، «دیگر انبانی را پساره نمی‌کند»^۱، اما این تکامل خواهی تنها به حیوانات و نباتات محدود نمی‌شود بلکه جمادات نیز می‌خواهند به این حیات طیبه وارد شده و به نهضت جهانی امام عصر علیه السلام مساعدت نموده و آن را همراهی کنند. در این مورد به واسطه ابوبصیر، از امام صادق علیه السلام منقول است که ایشان فرمودند:

.. وقتی با اراده خدا، قائم قیام نماید و چون حضرت ظهور نماید، کافران و مشرکان از قیام و ظهور وی ناراضی و نگرانند؛ زیرا اگر کافر و یا مشرکی در پشت صخره‌ای نهان شود، آن صخره به صدا درآید و گوید: ای مسلمان، در پناه من کافر و یا مشرکی مخفی شده است او را به قتل برسان، وی اقدام کرده و او را به هلاکت می‌رساند.^۲

۱۰. عاری بودن نبردها و قیام مهدوی از تخریب‌های زیست محیطی

تمامی روایات پیرامون قیام حضرت مهدی علیه السلام بر این مطلب تصریح دارند که در دوره ظهور امام علیه السلام یاران وی به مجازات و قتل و نابودی ستم‌گران اقدام خواهند نمود و همانند عمل جراحی لازمی، جامعه اسلامی و سایر جوامع جهانی را از لوث وجود سرکشان و ستم‌پیشگان پاک‌سازی می‌نمایند؛ زیرا بدون این اقدامات، هرگز بساط ظلم زورمداران برچیده نشده و عدالت، حاکمیت پیدا نمی‌کند و اگر امام با سیاست ملایمت و گذشت با آنها رفتار نماید، هرگز طرفندها و توطئه‌های جدید مستکبران و افساد‌کنندگان در زمین از بین نخواهد رفت. حضرت در عصر قیام، بنا به روایات؛ توبه ظاهری هیچ مجرم و جنایت‌کاری را نمی‌پذیرد و همان‌طور که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در براندازی نظام جاهلی، جهاد پیشه کرد و با کافران به قتال و کارزار پرداخت، قیام مهدوی نیز علاوه بر تأسی به سیره پیامبر صلی الله علیه و آله در این زمینه، حتی سخت‌گیری بر ستم‌گران را جایگزین رأفت نبوی می‌نماید.

۱. نک: مجلسی، مهدی موعود، پیشین ص ۲۵۷، در همین منبع از ابن عباس نقل شده که در حکومت حضرت مهدی، خوگ‌ها معدوم می‌شوند که البته نگارنده چنین روایت منقولی از معصومین ندیده است و اگر هم روایت موثقی باشد، ناظر بر این است که در حکومت حضرت با انعام خوگ‌ها، زمینه انجام گناه (خوردن گوشت حرام این حیوان) را از بین می‌برد؛ والله اعلم.

۲. کورانی. پیشین، ص ۳۵۶. (به نقل از مجمع البحرین، ص ۸۷).

از امام باقر علیه السلام روایت شده است که فرمود :

اما شباهت داشتن مهدی به جد گرامیش رسول خدا صلی الله علیه و آله قیام و ظهور او با شمشیر و کشتن دشمنان خدا و رسول او و ستم‌گران و طاغوت‌ها است وی به وسیله شمشیر و ایجاد ترس در دل دشمنان پیروز می‌گردد و لشکریان او شکست نمی‌خورند.^۱

اما متأسفانه برخی از دشمنان و یا حتی دوستان نا آگاه در میزان اعمال خشونت و کشتار حکومت مهدوی، چنان راه غلو پیشه کرده‌اند که با قاطعانه می‌گویند: حضرت مهدی علیه السلام در تقابل با دشمنان خویش به جنگ هسته‌ای خواهد پرداخت و آنها را با این سلاح مهیب به ورطه نابودی خواهد کشانید! نگارنده معتقد است نه تنها در عصر ظهور نیازی به سلاح هسته‌ای نیست، بلکه نبرد حکومت مهدوی و یاران آن حضرت با دشمنان، فاقد تبعات تخریب زیست محیطی و ایجاد فجایع محیط زیستی، مشابه آنچه که امروز اتفاق می‌افتد، خواهد بود. برخی از ادله این مدعا چنین است:

الف) بنابه برخی ارزیابی‌ها، در اثر یک جنگ هسته‌ای معمولی در جهان امروز، دست کم ۱/۵ میلیارد انسان کشته خواهد شد، ابرهای هسته‌ای ایجاد شده در اثر انفجار اولیه، منجر به ظهور زمستانی طولانی مدت با کاهش دمای حدود پنجاه درجه زیر صفر می‌گردد و زمین مدت‌ها از نور خورشید محروم و گیاهان در این مدت از رویش بازخواهند ایستاد و شاید بسیاری از آنها و از جمله حیوانات نابود گردند. حال این سؤال قابل طرح است که بنابه روایت‌های قبلی، چگونه ممکن است قیامی باعث رضایت و خشنودی همه ساکنان سماوی و ارضی گردد و در عین حال هم آنها و هم محیط زیست را به بدترین شکل نابود کند؟! ضمن آن که اثرات و تشعشعات چنین جنگی، دیرپا و ده‌ها سال دارای اثرات مرگ‌بار خواهد بود و این نیز با ماهیت حیات طیبه‌ی آرمانی مهدوی منافات دارد. مگر نه این که در روایات آمده است که حکومت مهدوی، حکومتی است که حتی خفته‌ای را بی‌جهت بیدار نمی‌کند^۲، پس چگونه ممکن است در قیام امام، سلاح‌هایی این چنین مخرب به کار گرفته شود؟ آن هم در دوره‌ای که عصر امنیت فراگیر در انحصار عالم، و سرشاری جهان از نعمت امنیت است.

۱. همان، ص ۲۵۳ (به نقل از بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۲۱۸)؛ هم‌چنین نک: مجلسی، مهدی موعود، پیشین، ص ۱۱۲۶.
۲. نک: لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ب ۷، ج ۲، قم، مکتب دآوری، ص ۴۷۸.

انتظار شما و همفراهمی / پاییز و زمستان ۱۳۸۸

ب) با توجه به روایات پیش گفته، مبنی بر افزایش فهم بشری و گسترش دانش بشری از دو حرف به ۲۷ حرف در عصر ظهور، بدیهی است امام علیه السلام می‌تواند با ابزارهای نوین، تقابلی که مبتنی بر فناوری‌های جدیدی باشند؛ هم به مبارزه با سلاح‌های مخرب ستم‌کاران عالم بپردازد و هم این‌که تأثیر این سلاح‌ها را ختشی ساخته و آنها را در واقع بی‌اثر و خلع سلاح نماید؛ لذا امام علیه السلام می‌تواند با استفاده از علم زمانه خویش، شمشیر را که به عنوان سلاح نمادین حضرت در روایات آمده، به سلاحها و ابزارهای متعارف و کار آمد روز متحول سازد؛ ابزارهایی که در عین تأثیرگذاری فاقد آلایندگی و تخریب زیست محیطی باشند.

ج) بنا به روایات، قتال حضرت مهدی علیه السلام همانند کشتارهای بی‌هدف امروزی نیست و حضرت با استفاده از علم لدنی خویش تنها کسانی را که به هیچ وجه اصلاح پذیر نیستند هلاک می‌سازد^۲ و بقیه بدکاران قابل اصلاح را به حال خود رها می‌کند تا توبه کنند و اصلاح شوند؛ همان طوری که در روایات، نعمات عصر ظهور، هم برای نیکوکاران و هم بدکاران ملحوظ گشته است.

از سوی دیگر، طبق روایت، انهدام بخش قابل توجهی از جامعه بشری توسط حکومت مهدوی صورت نمی‌گیرد، لذا نمی‌توان آن را محصول عملیات نظامی و تخریبی حضرت دانست، بلکه قبل از ظهور این اتفاق به دست خود انسان‌ها در اثر منازعات جوامع انسانی حاصل می‌گردد و بدین ترتیب در همه گیتی فریاد منجسی و موعودخواهی بلند گشته و نجات خود را از خداوند و فرستاده وی طلب می‌نمایند؛ لذا این گونه فجایع انسانی و زیست محیطی محصول دوره قبل از ظهور است. امام صادق علیه السلام در این مورد می‌فرماید:

قبل از ظهور قائم دو نوع مرگ و مردن گریبان مردم را می‌گیرد: یکی مرگ سرخ و دیگری مرگ سفید، مرگ سرخ با شمشیر است و مرگ سفید طاعون و از هر هفت نفر، پنج نفر از بین می‌روند و دو نفر باقی می‌مانند.^۳

۱. همه پیامبران الهی مخصوصاً پیامبران اولوالعزم در زمان ظهور خود مجهز به علم و به عبارتی ابزار متناسب با زمان خود بوده‌اند؛ مثلاً در زمان عیسی علیه السلام با توجه به پیشرفت علم طب و رونق آن، وی امراض صعب‌العلاج را شفا داده و به اذن خدا مرده را زنده کرد. در زمان موسی علیه السلام علم سحر رونق داشت و این پیامبر به عصای سحر آمیز مجهز شده بود. در زمان پیامبر اسلام، علم فصاحت و بلاغت و شعروشاعری در بین اعراب رونق داشت و ایشان مجهز به قرآنی شدند که سرآمد فصاحت و بلاغت در عالم بشری گردید.

۲. نک: همان، ص ۳۵۵

۳. حیدری کاشانی، حکومت عدل گستر، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ سوم، بیتا، ص ۲۱۳.

امام علی علیه السلام هم فرموده‌اند:

لا تخرج المهدي حتى يقتل ثلث و يموت ثلث و يبقي ثلث؛

حضرت مهدی علیه السلام خروج نمی‌کند تا این که قبل از او ثلث مردم کشته می‌شوند و ثلث دیگر می‌میرند و ثلث باقی می‌مانند.^۱

د) طبق روایات فراوان، قیام مهدوی با رعب و نصرت الهی و با کمک فرشتگان و حتی جبرئیل و میکائیل همراه است. بنابراین، حضرت مهدی علیه السلام نیازی به توسل به سلاح‌های مخربی مانند سلاح هسته‌ای نخواهند داشت و در صورت تمسک ایشان به سلاح‌های نوین، بدیهی است چنین اقدام تقابلی، مستظهر به نصرت الهی و مؤید به مساعدت فرشتگان، و فاقد هرگونه تخریب زیست محیطی و یا فجایع انسانی باشد و چنین تفکری از اساس، محال و حتی تناقض نما (پارادوکسیکال) است. برخی از روایاتی که حاکی از نصرت الهی در حکومت و قیام مهدوی‌اند به شرح زیر است: پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده: «قائم در کنف حمایت جبرئیل و میکائیل می‌باشد».^۲

شیخ مفید در کتاب *ارشاد* از ابوبکر حضرمی روایت نموده که امام محمد باقر علیه السلام فرمود:

گویا قائم را در بلندی کوفه (شهر نجف) می‌بینم که با پنج هزار فرشته در حالی که جبرئیل از سمت راست و میکائیل از سمت چپ و مؤمنان پیش روی او قرار دارند به آن‌جا آمده است و لشکرهای خود را در شهر پراکنده می‌سازد.^۳

هم چنین از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرموده‌اند:

... خداوند صاحب الامر را با سه لشکر از فرشتگان و مؤمنان و رعبی (که در دل پادشاهان و گردن‌کشان می‌اندازد) تأیید می‌کند.^۴

پیامبر نیز در فرازی طولانی در شرح ویژگی‌های حضرت مهدی علیه السلام و قیام وی فرموده‌اند:

او دین خدا را بر همه ادیان غالب گرداند و با نصرت خدا و فرشتگان تأیید شود، پس زمین را پر از عدل و داد کند؛ چنان‌که پر از جور و ستم شده بود.^۵

با این توضیحات کاملاً مبرهن است که قیام الهی حضرت مهدی علیه السلام که معطوف

۱. همان.

۲. نک، مجلسی، *مهدی موعود*، پیشین، ص ۲۸۹.

۳. همان، ص ۱۱۱۹.

۴. همان، ص ۱۱۲۵.

۵. همان، ص ۱۱۳۵.

به حیات طیبه قرآنی و عاری از هرگونه آلودگی و تلوث و آلاینده‌گی است. برخلاف این توهم، چشمه جوشان طهارت، صلح، صفا، پاکی و صمیمیت در سپهر حیات انسانی، جانوری و نباتی و حتی عرصه‌های فرازمینی خواهد بود.

استنتاج

در نوشتار حاضر، در جهت تبیین وضعیت حقوق محیط زیست در آموزه و حیات طیبه مهدوی، ابتدا به وضعیت حقوق مزبور و اهمیت محیط زیست و شرایط بحرانی آن در جهان امروز اشاره گردید و سپس با هدف تشریح هر چه بیشتر موضوع حاضر در حکومت جهانی موعود، به طور اجمال، این مسأله در سیره نبوی و سایر معصومان علیهم‌السلام مورد بررسی واقع شد. نتیجه این بررسی نشان داد که توجه ویژه حکومت مهدوی به موضوع محیط زیست و ارتقای تعالی بخشی به آن، به شکل کاملاً نمایان، ریشه و تفکر اسلامی و سنت ناب نبوی و علوی دارد. آن‌گاه به طور انحصار، مبحث حاضر در آموزه مهدوی ژرف نگری گردید و این نتیجه به دست آمد که در عصر ظهور، حقوق محیط مذکور به نحو کمال رعایت شده و حتی موجودات و محیط زیست آنها در گستره‌هایی به وسعت جهان هستی دچار ارتقا و تکامل در حیات مادی و معنوی گشته و ضمن همراهی رضایت‌مندانه، و شاید مبتنی بر شعور، به نهایت تحقق استعدادها و قابلیت‌های بالقوه خویش خواهند رسید و عالم هستی از هرگونه تلوث، آلودگی و آلاینده‌گی مادی و معنوی، تطهیر و پاک خواهد شد و با اشراق الهی، منور و مشعشع می‌گردد و با نابودی شیطان و کلیه وساوس شیطانی، تسبیح و حمد الهی کلیه موجودات و حتی جمادات بیش از پیش با انسان متعالی این عصر نو پدید و سعید، هم‌نوا تر خواهند شد. در خاتمه برخی از ویژگی‌های زیست‌محیطی دوران طیبه مهدوی به نحو اجمالی یادآور می‌گردد:

۱. تطهیر و نورانیت زمین؛
۲. رضایت و سرور موجودات و محیط زیست؛
۳. امنیت، صلح و دوستی در سپهر انسانی، حیوانی و گیاهی؛
۴. فعلیت‌یابی کلیه قابلیت‌های محیط زیست در عالی‌ترین حد؛
۵. عمران، آبادانی و توسعه موزون محیط زیست؛
۶. مقابله با آلاینده‌ها و رعایت حریم‌های خصوصی و عمومی در حیات مدنی؛

۷. استفاده از راه‌کارها و فن‌آوری‌های جدید در حفظ محیط زیست؛

۸. گسترش حفظ محیط زیست به فضاها و ماورای زمینی؛

۹. تعالی معنوی محیط زیست و همراهی آن با حیات طیبه مهدوی؛

۱۰. عاری بودن نبردها و قیام مهدوی از تخریب‌های زیست محیطی.

بنابراین محیط زیست و موجودات هستی با این تحول و استحاله ایجابی، به اصل و وضع اصلی و طبیعی و الهی خود باز خواهند گردید و بنا به تعریف عدل (قرار گرفتن هر چیز در جای خود و استیفای اهلیت‌ها و استحقاق‌ها) عدالت د رمورد آنها اجرا شده و به نهایت اهلیت و سزاواری و تحقق استعدادها و قابلیت‌های مکنون خویش دست خواهند یافت.

